

TEISĖS Į TEISINGĄ TEISMĄ UŽTIKRINIMO PROBLEMAS (2012)

Tyrėjų grupė: Johanas Baltrimas, Mindaugas Lankauskas, Darius Šneideris

Teisė į teisingą teismą demokratinėse valstybėse paprastai suprantama kaip teisė į visų konstitucinių asmens interesų garantijų kompleksą ar visumą. Kadangi teismų sistema yra svarbiausias teisės taikymo ir aiškinimo mechanizmas, jos deramas funkcionavimas, pasireiškiantis per teisės į teisingą teismą įgyvendinimą, užtikrina visų kitų teisės šakų tinkamą veikimą. Kaip teigia R. Jurka, teismų sistema valstybėje yra pagrindinis teisiųjų ginčų sprendimo mechanizmas, įgalinantis asmenų teisėtą interesų apsaugą bei saugantis juos nuo nepagrįsto valstybinės teisinės prievartos taikymo. Tačiau tiriamuoju laikotarpiu galima aptikti reiškinį, keliančią abejonę dėl to, ar teisė į teisingą teismą Lietuvoje užtikrinama pakankamai: viešojoje erdvėje buvo publikuota teisininkų pasisakymų apie kritinį teismų autoriteto smukimą, o sociologai užfiksavo kaip niekada didelį visuomenės nepasitikėjimą teismais. Tai leidžia daryti išvadą, jog egzistuoja poreikis analizuoti šios srities probleminius aspektus ir ieškoti progresyvių sprendimų. Teisės moksle išskiriami pagrindiniai teisės į teisingą teismą civiliniame procese užtikrinimo aspektai yra teisė kreiptis į teismą, teisė apskusti teismo sprendimą, teismo nešališkumas, teismo nepriklausomumas, teisė būti išklaustamam, teisė į vertę (vertimą), teisėta teismo sudėtis, proceso viešumas, proceso greitumas (operatyvumas), procesinis proceso šalių lygiateisiškumas, asmenų lygybė prieš teismą, teismų sprendimų išsamumas (motyvuotumas), teisė į teisingą teismo proceso metu patirtos žalos atlyginimą, šalių informuotumas apie proceso eigą, teisė į atstovą, teisėjų kvalifikuotumas, teisė į valstybės garantuojamą teisinę pagalbą. Šiame darbe tirtini aspektai yra parinkti atsižvelgiant į bylą prieš Lietuvą statistiką Europos Žmogaus Teisių Teisme (toliau – EŽTT), nacionalinių teismų praktikoje dažniausiai gyldenamus aspektus¹⁹, į studijos rengimo metu autorių atliktų interviu surinktus duomenis bei šiame darbe nagrinėjamą literatūrą. Išsamesnis pasirinktų tirti aspektų problematikos pagrindimas pateikiamas toliau tekste, aptariant atskiras teisės į teisingą teismą sritis. Su tiriamą sritimi susijusios problemos studijoje aptariamuoju laikotarpiu buvo pavieniui analizuotos A. Abramavičiaus, J. Balčiūnaitės, A. Brazdeikio, M. Gušauskienės, R. Jurkos, I. Krolienės, R. Merkevičiaus, L. Štarienės darbuose. Šioje studijoje pateikiama kompleksinė šios studijos autorių identifikuotų nagrinėjamos srities problemų analizė. Tiriamuoju laikotarpiu įstatymų leidžiamoji valdžia įgyvendino keletą priemonių, skirtų gerinti teisės į teisingą teismą užtikrinimo padėčiai. Ko gero, svarbiausias iš įvykdytų pakeitimų yra 2011 m. birželio 21 d. priimtas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksu (toliau – CPK) pakeitimo ir papildymo įstatymas, kuriuo buvo pakoreguota beveik pusė CPK straipsnių. Šiuo įstatymu įgyvendinta siūlymų, kuriais siekiama atsisakyti praktikos, kai ieškinį atsisakoma priimti dėl formalių trūkumų; buvo iš dalies pertvarkytas laikinųjų apsaugos priemonių institutas; sudarytos teisinės prielaidos procese naudoti elektroninių ryšių technologijų teikiamas galimybes; pakoreguota proceso apeliacinėje instancijoje tvarka; įgyvendinta daug kitų pakeitimų, turinčių padėti užtikrinti spartesnę proceso eigą. Be šio įstatymo, buvo priimta įvairių smulkesnių reguliavimo atnaujinimų tobulinant valstybės garantuojamos teisinės pagalbos, bylinėjimosi išlaidų³⁰, bylų teisingumo ir kitų klausimų teisinį įtvirtinimą. Kadangi nuo šių pakeitimų yra praėję palyginti nedaug laiko, įvertinti, ar jie veiksmingi, kol kas sunku, nes trumpalaikiai proceso trukmės ar kitų kriterijų svyravimai gali būti nulemti įvairių veiksnių. Šiuo metu yra svarstomi įstatymų projektai, susiję su kai kuriais šiame darbe aptariamais klausimais, pavyzdžiui, naujos Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo redakcijos projektas. Tiriant atskirus teisės į teisingą teismą aspektus problematika vertinama remiantis empiriniais statistiniais duomenimis, grindžiant kitų autorių bei interviu metu apklaustų ekspertų įžvalgomis, modeliuojant situacijas bei kitais įprastiniais bendraisiais teisės tyrimo metodais. Problematikos lygmuo taip pat vertinamas tikrinant, ar teisės sistemoje yra įdiegtos kai kurios galimos šios teisės užtikrinimo priemonės. Atitinkamai yra formuluojami siūlymai dėl priemonių, leidžiančių valstybėje užtikrinti deramą teisės į teisingą teismą užtikrinimo būklę.

